SlavVaria 1/2026. 145–172
DOI: 10.15170/SV.1/2026.145

ANDREA KOLUTÁCZ-HASANOVIĆ
(Mohač, Mađarska)

EVA MIRJANA BOSNYÁK-ECSENYI
(Mohač, Mađarska)

Sjećanje na Mohačku bitku i tursku okupaciju u folkloru Hrvata u Mađarskoj[1]

Sažetak: U ovome radu na temelju zbirki zvučnog arhiva Muzeja Dorottya Kanizsai na istraživački način ispitujemo sjećanje na Mohačku bitku koja se dogodila prije 500 godina – tj. 1526. godine – i tursku okupaciju u folkloru Hrvata u Mađarskoj. Budući da su Južni Slaveni – Hrvati, Srbi i Slovenci – prije dolaska u Mađarsku u svojoj pradomovini često dugo živjeli pod osmanskom vlašću, njihovo sjećanje na tursku okupaciju i turski svijet ostalo je živo u narodnoj poeziji te tekstualnom i vokalnom folkloru. Fonoteka Muzeja Dorottya Kanizsai u Mohaču čuva jedinstvene zvučne zapise običaja, melodija i tekstualnog folklora Hrvata, Srba i Slovenaca u Mađarskoj, a ovo istraživanje daje uvid s posebnim osvrtom na pojedine podskupine Hrvata u Baranji i Bačkoj.

Ključne riječi: Hrvati u Mađarskoj, tekstualni folklor, turska okupacija, Mohačka bitka, zvučni arhiv, Muzej Dorottya Kanizsai

1. Uvod

Tradicionalna kultura južnoslavenskih naroda u Mađarskoj – Hrvata, Srba i Slovenaca – izuzetno je raznolika i bogata. Osnova toga rijetkog bogatstva jest višeslojni povijesni, lokalni i kulturno-povijesni identitet koji do danas povezuje i istovremeno razlikuje pojedine narode te njihove etnografske skupine koje su u tom pogledu odlučujuće.

Naseljavanje Južnih Slavena u Mađarsku događalo se u nekoliko valova tijekom proteklih stoljeća – masovno su se pojavili nakon protjerivanja Turaka iz Mađarske, krajem 17. stoljeća. Čak iako ne u svojoj novoj domovini, dugo su živjeli zajedno s osmansko-turskim osvajačima u svojoj balkanskoj domovini, pa se sjećanje na tursku okupaciju i turski svijet pojavljuje i u narodnoj poeziji, folkloru Hrvata i Srba koji su se naselili u Mađarskoj.

Na najjednostavniji način bilježenja, priča o događaju širi se usmenom predajom, koja se na kraju može zabilježiti u pisanom obliku. Narodna kultura,

[1] izvorni znanstveni rad

očuvanje i oživljenje narodnih tradicija igrali su veliku ulogu u obrani materinskog jezika i u održavanju nacionalne svijesti i identiteta među domaćim Južnim Slavenima. Njihovo obrazovanje na materinskom jeziku služilo se isključivo usmenom predajom do sredine 20. stoljeća (SAROSÁCZ 1978: 3.).

Muzej Dorottya Kanizsai je etnografski i lokalni povijesni muzej grada Mohača i okolice, te jedina bazična institucija Južnih Slavena u Mađarskoj. Fonoteka ustanove čuva jedinstvene zapise koji pretežno sadrže informacije o običajima, melodije i tekstualni folklor domaćih južnoslavenskih etničkih skupina na mađarskom, hrvatskom, srpskom i slovenskom jeziku. U našem studiju, uz pomoć zbirki koje se nalaze u fonoteci Muzeja Dorottya Kanizsai, na pronicljiv način bez pretenzija u cijelosti ispitujemo sjećanje na Mohačku bitku 1526. i tursku okupaciju u tekstualnom folkloru Hrvata u Mađarskoj - uključujući i Hrvate Baranje te Bačke koji žive u južnom dijelu zemlje. Zbog ograničenja prostora, u ovom članku ne provodimo sveobuhvatan pregled domaćih primjera pronađenih u pomoćnoj zbirci zvučne arhive; istaknut ćemo samo dio njih, kako bismo postavili temelje za zasebno buduće istraživanje.

2. Južni Slaveni u Mađarskoj

Osmanski Turci pojavili su se na Balkanu sredinom 14. stoljeća. Nakon što su osvojili Bugarsku (1393.), Carigrad (1453.), Srbiju (1459.), Bosnu (1463.) i Hercegovinu (1482.), Ugarska je također bila u opasnosti. Nakon katastrofalne Mohačke bitke 1526. godine, dijelovi Ugraske i Hrvatske su isto bile okupirane sve do Velikog Bečkog rata, 1680-ih godina. Ova brzo rastuća azijska sila, koja je poremetila političke odnose i preoblikovala ih prema vlastitim interesima, kontrolirala je gotovo cijeli Balkanski poluotok kao državni entitet izgradnjom novih administrativnih okvira, koje je samo ujedinjeno Rimsko Carstvo moglo kontrolirati u sličnom opsegu i sa sličnom razinom učinkovitosti (KITANICS 2014: 55-56.). Širenje Osmanskog Carstva u Europu u 15. stoljeću i njegov pad krajem 17. stoljeća uzrokovali su masovno kretanje stanovništva uslijed čega su se razne etničke skupine, uključujući Južne Slavenske narode i Nijemce naselile na oslobođenim područjima Mađarske (FERKOV 2014b: 1.).

Povijest ovih etničkih skupina je raznolika, njihovo naseljavanje u Mađarskoj – dobrovoljno, pozivom ili silom – događalo se u nekoliko valova tijekom proteklih stoljeća. Hrvati i Srbi koji žive u Mađarskoj su nedavni doseljenici koji su u južnim dijelovima zemlje zatekli malobrojno slavensko autohtono stanovništvo koje je potpuno apsorbirano tijekom velikih migracija naroda. Prema današnjim saznanjima samo su Slovenci bili ovdje u 7. stoljeću na području koje i danas naseljavaju (SAROSÁCZ 1978: 8., 1994: 430.) a u srednjem vijeku su se neke od Hrvatskih grupa nalazile na području Ugarske. Svi ostali su plod migracije koje je prouzrokovalo osmansko teritorialno širenje na jugoistok Europe.

Što se tiče jezika, običaja i mentaliteta, postoje mnoge sličnosti između ove tri etničke skupine, ali se mogu uočiti i značajne razlike. Primjerice u pisanju.

Hrvati i Slovenci koriste latinicu, dok Srbi pišu ćirilicom. Što se tiče religije Hrvati i Slovenci su prihvatili rimokatoličku vjeru (ili su neki od potonjih evangelisti, sljedbenici Luterove reformatske struje), dok su Srbi svi pravoslavni kršćani. Sličnosti i razlike mogu se uočiti i u njihovom jeziku. Primjerice Hrvati imaju nekoliko dijalekata, a čine različite etničke skupine na temelju svojih etnografskih obilježja (npr. tradicijska odjeća, narodni običaji). Dok Srbi i Slovenci čine homogenije skupine.

Ove su etničke skupine dugo vremena čuvale svoju kulturu donesenu sa sobom iz balkanske domovine, koja se s vremenom pomiješala s običajima okolnih lokalnih naroda, polako transformirala, te su preživjeli samo neki njezini elementi. Među običajima usvojenima u novoj domovini je na primjer spremanje, čuvanje bračnog miraza (tekstilni predmeti) u škrinji 'komaromskog' tipa (Ferkov 2014b: 2.).

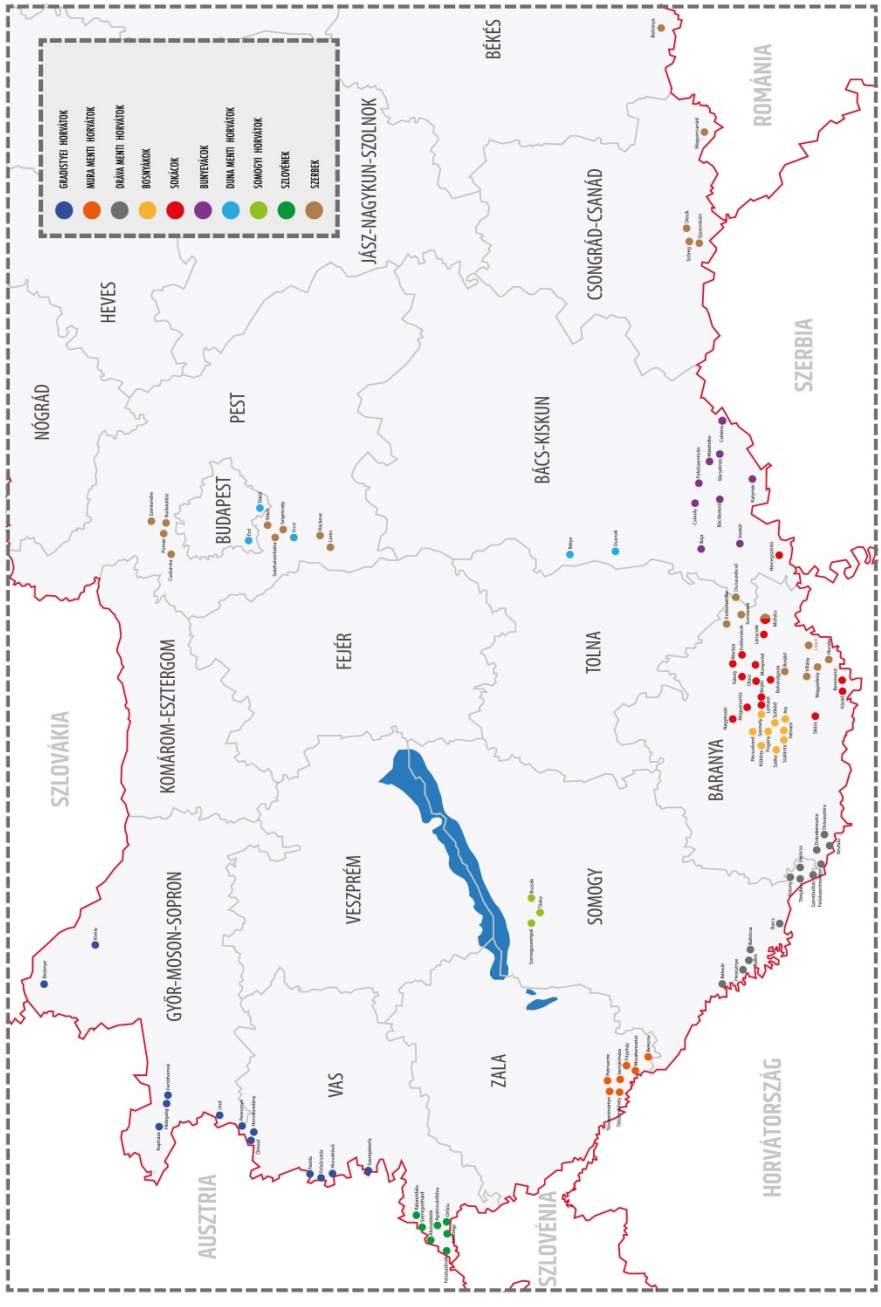
Kao rezultat asimilacije koja se ubrzala od 1960-ih, južnoslavensko stanovništvo mađarskih sela nestaje (vidi tablicu br.1 kod SAROSÁCZ 1992: 4–8. Vlastito uređeno, 2024.) , a članovi koji se sele u gradove formiraju nove vrste etničkih zajednica. Prema najnovijim statističkim podacima iz 2022. godine 19.099 ljudi u Mađarskoj se izjasnilo kao Hrvati, 8.035 kao Srbi i 2.984 kao Slovenci. Broj izvornih govornika hrvatskog jezika je 8.232, dok srpskog 4.249, a slovenskog 1.541. Broj ljudi koji koriste jezik u obiteljskim i prijateljskim krugovima je 9.171 među Hrvatima, 6.017 među Srbima i 1.732 među Slovencima (KSH).

Sociolingvistička napomena: Ovaj naizgled kontradiktoran statistički podatak – prema kojemu je broj govornika koji jezik koriste u privatnoj sferi veći od broja deklariranih izvornih govornika – uobičajena je pojava u istraživanjima manjinskih zajednica podložnih asimilaciji. Tijekom službenih popisa stanovništva mlađe ili potpuno dvojezične generacije često kao svoj primarni materinski jezik navode mađarski, jer im je on glavni jezik općeg i institucionalnog funkcioniranja. Međutim, isti ti pojedinci unutar obitelji i u neformalnim krugovima i dalje aktivno koriste tradicionalni govor svoje zajednice, što objašnjava veću brojku u kategoriji funkcionalne uporabe jezika.

Narodnost	**Etnografska podskupina**	**Nazivi naselja (hrvatski nazivi s mađarskim ekvivalentima u zagradi)**
HRVATI	**Bunjevci**	Aljmaš (Bácsalmás), Baja, Bikić (Bácsbokod), Čavolj (Csávoly), Čikerija (Csikéria), Gornji Sentivav (Felsőszentiván), Gara, Kaćmar (Katymár), Baškut (Vaskút), Matević (Mátételek)
	Bačvanski Šokci	Santovo (Hercegszántó)
	Mohački Šokci	Mohač (Mohács), Mohačka Ada (Mohács-sziget)
	Seoski Šokci	Belvar (Belvárdgyula), Birjan (Birján), Marok (Erdősmárok), Katolj (Kátoly), Lotar (Lothárd), Lanjčug (Lánycsók), Šaroš (Magyarsarlós), Minjorod (Monyoród), Maraza (Maráza), Kozar (Nagykozár),

		Olas (Olasz), Titoš (Töttös), Vršenda (Versend)
	Podravski Šokci	Semartin (Alsószentmárton), Breme (Beremend), Kašad (Kásád), Šikloš (Siklós)
	Bošnjaci	Ata (Áta), Kukinj (Kökény), Nijemet (Németi), Pogan (Pogány), Salanta (Szalánta), Semelj (Szemely), Suka (Szőke), Sukid (Szőkéd), (Peč)Udvar (Pécsudvard)
	Podravski Hrvati	Barča (Barcs), Belovar (Bélavár), Bojevo (Bolhó), Bobovec (Babócsa), Breznica (Berzence), Brlobaš (Szentborbás), Drvljanci (Révfalu), Izvar (Vízvár), Križevci (Drávakeresztúr), Martinci (Felsőszentmárton), Lukovišće (Lakócsa), Novo Selo (Tótújfalu), Potonja (Potony), Rasinja (Heresznye), Starin (Drávasztára)
	Šomođski Hrvati	Budžak (Buzsák), Senpal (Tótszentpál), Taška (Táska)
	Pomurski Hrvati	Belezna, Fićehaz (Fityeház), Legradska Gora (Légrádhegy), Kerestur (Murakeresztúr), Mlinarci (Molnári), Petriba (Petrivente), Pustara (Semjénháza), Serdahel (Tótszerdahely), Sumarton (Tótszentmárton)
	Gradišćanski Hrvati	Gornji Čatar (Felsőcsatár), Horvátlővő, Hrvatski Židan (Horvátzsidány), Narda, Plajgor (Ólmod), Prisika (Peresznye), Petrovo Selo (Szentpéterfa), Bizonja (Bezenye), Umok (Fertőhomok), Vedešin (Hidegség), Hrvatska Kemlja (Horvátkimle), Koljnof (Kópháza), Unda (Und)
	Racki Hrvati	Andzabeg (Érd), Baćino (Bátya), Dušnok (Dusnok), Erčin (Ercsi), Tukulja (Tököl)
SRBI	**Mohač i okolica**	Borjad (Borjád), Iločac (Illocska), Lipova (Lippó), Madžarboja (Magyarbóly), Mečka (Erdősmecske), Medina, Mohač (Mohács), Šumberak (Somberek), Viljan (Villány), Sečuj (Dunaszekcső)
	Békés/Csongrád-Csanád	Batanja (Battonya), Čanad (Magyarcsanád), Deska (Deszk), Sirig (Szőreg), Novi Sentivan (Újszentiván)
	Pešta i okolica	Bata (Százhalombatta), Budimpešta (Budapest), Čip (Szigetcsép), Čobanac (Csobánka), Lovra (Lórév), Kalaz (Budakalász), Pomaz (Pomáz), Srpski Kovin (Ráckeve), Sentandreja (Szentendre), Tukulja (Tököl)
SLOVENCI	**Porabski Slovenci**	Andovci (Orfalu), Dolnji Senik (Alsószölnök), Gornji Senik (Felsőszölnök), Monošter (Szentgotthárd), Sakalovci (Szakonyfalu), Slovenska Ves (Rábatótfalu), Števanovci (Apátistvánfalva), Verica-Ritkarovci (Kétvölgy)

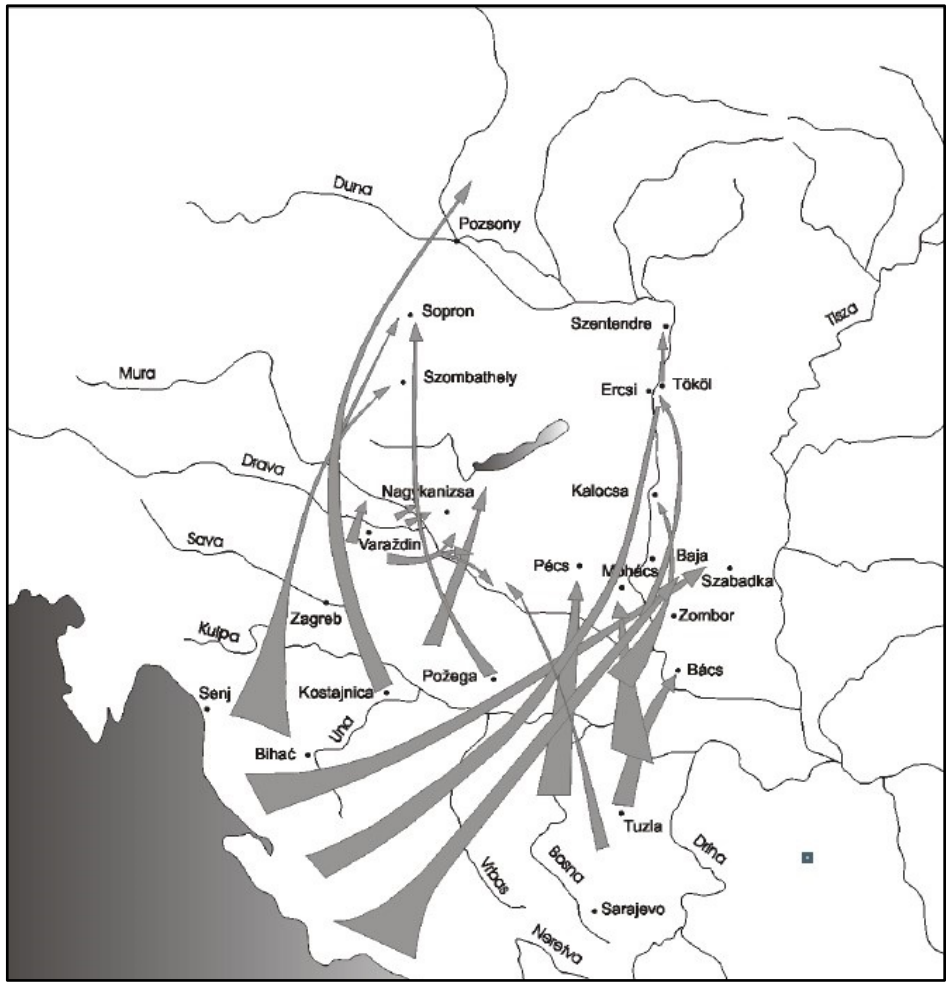
Tablica 1. Naselja u Mađarskoj u kojima danas žive ili su sredinom 20. stoljeća živjeli Južni Slaveni. Izvor: SAROSÁCZ 1992: 4–8. vlastito uređeno, 2024.

Slika 1. Naselja u Mađarskoj gdje danas žive ili su sredinom 20. stoljeća živjeli Južni Slaveni. Izvor: SAROSÁCZ 1992: 4–8. vlastito uređeno, 2024.

3. O Hrvatima u Mađarskoj općenito

Hrvati u Mađarskoj – po podrijetlu, dijalektu i etnografskim karakteristikama – jedna su od najživopisnijih i najsloženijih manjinskih zajednica u našoj zemlji. Prema istraživačima Hrvati u Mađarskoj podijeljeni su u najmanje sedam (ali po nekima dvanaest) skupina, dijelom govore različitim dijalektima (mogu se naći sva tri glavna narječja hrvatskog jezika 'kaj', 'što' i 'ča'), formirani u različitim razdobljima, geografski odvojeni jedni od drugih, a podrijetlom su iz različitih regija cijelog etničkog teritorija matične nacije Hrvatske – uz današnju Hrvatsku, neki dijelovi Bosne i Hercegovine (SOKCSEVITS 2021: 7).

2. slika Hrvatska migracija prema Ugarskoj u 16.-18. stoljeću (detalj). Izvor: KITANICS 2014: 150.

Hrvati u Mađarskoj stigli su na svoja današnja mjesta boravka u različito vrijeme i iz različitih dijelova hrvatskog etničkog područja, prvenstveno bježeći pred Turcima ili tijekom razdoblja turske okupacije (ili nakon nje) između 15. i 18. stoljeća, iako se pretpostavljalo da su domaći Hrvati živjeli na lijevoj obali Drave već u doba Arpadovića. Na temelju redoslijeda doseljavanja prednost imaju Hrvati iz zapadne Mađarske ili Gradišća .

Među hrvatskom matičnom nacijom značajan dio domaćih hrvatskih etničkih skupina ima svoje pandane i srodnike, iako su se neke hrvatske etničke skupine u Mađarskoj formirale na području naše zemlje i ovdje su tijekom stoljeća stekle svoje današnje karakteristike upravo zbog svog zatvorenog smještaja. Bez obzira na individualne razlike i osobitosti, domaće hrvatske etničke skupine međusobno su povezane svojim najvažnijim tradicijama, osnovnim kulturnim karakteristikama i pripadnošću rimokatoličkoj vjeri (SOKCSEVITS 2021: 7).

Hrvati u Mađarskoj mogu se podijeliti u sljedeće etnografske skupine: Podunavski ili Racki Hrvati, Bunjevci, Bačvasnki Šokci, Mohački Šokci, Seoski Šokci, Podravski Šokci, Bošnjaci, Podravski Hrvati, Pomurski ili Zalski Hrvati, Šomođski Hrvati i Gradišćanski Hrvati.

Hrvati koji su se doselili u Mađarsku relativno su se brzo integrirali u mađarsko društvo što je olakšala – barem u katoličkim mađarskim regijama – vjerska pripadnost hrvatskih doseljenika. U povijesti Hrvata u Mađarskoj 18. i prva polovica 19. stoljeća smatraju se svojevrsnim zlatnim dobom. Ne samo njihov broj, već i njihovo mjesto te ekonomski status u mađarskom društvu bili su mnogo značajniji nego danas. U 19. stoljeću – nakon što je hrvatsko plemstvo u Mađarskoj već bilo mađarizirano – društvena struktura hrvatske manjine u Mađarskoj postala je gotovo potpuno jednostrana: sastojala se isključivo od seljaka, a najviše nekoliko seoskih obrtnika i industrijskih radnika koji su putovali na posao dodavali su nijanse ovoj društvenoj slici. Inteligenciju je uglavnom predstavljao samo jedan ili dva katolička svećenika koji su ostali hrvatsko orijentirani, dok su mladi ljudi hrvatskog podrijetla koji su se upustili u druge intelektualne karijere svi mađarizirani na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće (SOKCSEVITS B.G.: URL).

U razdoblju između dva svjetska rata postojao je značajan asimilacijski pritisak na Hrvate u Mađarskoj, a opća politička atmosfera zbog Trianona bila je neprijateljska prema manjinama. Nastava na hrvatskom jeziku gotovo je u potpunosti bila potisnuta u drugi plan u školama hrvatskih sela u Mađarskoj, ali asimilacija je imala manji utjecaj na zatvorene seoske zajednice. Kratki demokratski eksperiment nakon Drugog svjetskog rata donio je kulturnu obnovu Hrvatima u Mađarskoj. Škole s hrvatskim nastavnim jezikom osnivale su se jedna za drugom, prva hrvatska srednja škola osnovana je u Pečuhu, a zatim je na tamošnjem učilištu pokrenut tečaj za učitelje. Godine 1946. osnovana je prva domaća politička organizacija koja je uključivala sve hrvatske etničke skupine u Mađarskoj, kao i Srbe i Slovence. To je bila Demokratska

unija Južnih Slavena Mađarske. Pokrenut je i politički tjednik pod nazivom „Naše novine“ (SOKCSEVITS B.G.: URL).

Taj procvat pokrenuo je i razvoj hrvatske inteligencije u Mađarskoj, ali samo nekoliko godina kasnije, sovjetsko-jugoslavenski raspad i posljedično pogoršanje mađarsko-jugoslavenskih odnosa ozbiljno su utjecali na hrvatsku zajednicu u Mađarskoj. Pedesetih godina 20. stoljeća proširio se umjetno integrirajući, južnoslavenski unitaristički koncept nacionalnog jedinstva, a u škole i tisak uveden je jedinstveni srpskohrvatski (zapravo srpski) jezik. Nametanje tzv. jedinstvenog južnoslavenskog književnog jezika u nastavi nanijelo je posebno veliku štetu među Hrvatima Gradišća i Zale, koji su govorili potpuno različitim dijalektima. Možda nije slučajno da je oko 1990. – nakon demokratskih promjena i kraja umjetnog južnoslavenskog jedinstva – regionalna svijest upravo među njima dobila najviše nove snage (SOKCSEVITS B.G.: URL).

Ukidanje obrazovanja na hrvatskom jeziku, raspad tradicionalnih seljačkih zajednica, prisilna dekolonizacija i spajanje seoskih škola, regionalizacija, procesi modernizacije, potiskivanje tradicionalne seljačke kulture u drugi plan te činjenica da domaći Hrvati imaju pristup modernoj masovnoj kulturi samo na jeziku većinskog naroda, sve je to pridonijelo intenziviranju asimilacije od 1960-ih do danas. U takvim okolnostima došlo je do promjene režima, što je donijelo i ozbiljan zaokret u životu domaće hrvatske manjine. Godine 1989./90. osnovan je Savez Hrvata u Mađarskoj, a zatim je, paralelno s osamostaljenjem Hrvatske, ali na inicijativu domaćih Hrvata, postao neovisan, tj. hrvatski školski sustav u Mađarskoj i svi mediji (novine, radio, televizija) odvojili su se od domaćih Srba (SOKCSEVITS B.G.: URL).

4. Povijest zbirki o tekstualnom folkloru Hrvata u Mađarskoj

Hrvatske etničke skupine u Mađarskoj mogu zahvaliti svojim narodnim pjesmama, narodnim običajima i dekorativnoj umjetnosti očuvanje svog materinjeg jezika i narodne kulture (SOKCSEVITS B.G.: URL).

Jedinstvena muzejska ustanova grada Mohača u Baranjskoj županiji je Muzej Dorottya Kanizsai osnovan 1923. godine. Njegova je temeljna zadaća povijesno i etnografsko istraživanje Mohača i okolice, a kao jedina južnoslavenska bazična ustanova u Mađarskoj, prikupljanje, očuvanje, obrada i objavljivanje materijalnih i intelektualnih ostataka domaćih Hrvata, Srba i Slovenaca.

Stručna klasifikacija Muzeja Dorottya Kanizsai je regionalni muzej i ujedno matična ustanova za narodnosti. Područje stvaranja muzejskih zbirki je također određeno višeslojno, administrativno područje grada Mohača i okruga Mohač, kao i područja Mađarske naseljeno Južnim Slavenima. Zbirka institucije koja se sastoji od etnografskih i povijesnih cjelina, sadrži više od 20 000 artefakata i pisanih dokumenata, kao i 23 000 fotografija i 20 000 minuta arhivskog audio materijala. Među zbirkama se ističu nacionalno jedinstvena zbirka tekstila, oslikanog i rezbarenog namještaja mađarskih Južnih Slavena, zbirka mohačke crne i glazirane keramike, te jedinstvena zbirka bušarskih maski.

Nakon osnutka Muzeja Dorottya Kanizsai, njegova je zbirka rasla iz godine u godinu, ali posebno nakon 1965. godine kada je profesionalni muzeolog, dr. Đuro Šarošac preuzeo vodstvo institucije. To je bila važna prekretnica u povijesti istraživanja južnoslavenskog stanovništva Baranjske županije i cijele zemlje. Upravo je Šarošac 1965.-66. razvio nacionalni etnografski program za prikupljanje, očuvanje, obradu i objavljivanje etnografskih i povijesnih vrijednosti hrvatskih, srpskih i slovenskih etničkih skupina koje žive u Mađarskoj. Ideja o osnivanju narodnosnih bazičnih muzeja u našoj zemlji nastala je krajem 1960-ih na način ako je moguće neka se muzeji osnivaju na mjestima gdje to zahtijevaju prirodni uvjeti. Istovremeno, po mogućnosti treba osigurati očuvanje narodnosnog materijala koncentrirano na jednom mjestu kako se sve to ne bi previše raspršilo. Šarošac je iskoristio svaki stručni i javni forum za promicanje istraživanja etnografije. Srećom, muzejska struka je na vrijeme prepoznala važnost prikupljanja južnoslavenske građe u Mađarskoj kao i sve ostale etnografske zbirke. To je bilo od iznimne važnosti zbog uništavanja materijalnih relikta i nestajanja a generacijskog znanja i iskustava pohranjena u sjećanjima ljudi (HASANOVIC-KOLUTÁCZ, BOSNYÁK 2023: 174., 176., 177.).

Prva organizirana etnografska grupa za prikupljanje započela je s radom 1971. godine. Ukupno je imala 9 studenata i nastavnika. Sarosácz je za njih sastavio upitnik za prikupljanje od 60 stranica na hrvatsko-srpskom jeziku, s gotovo 2000 pitanja. Ovo prikupljanje koje se smatra eksperimentom trajalo je 6 dana u baranjskom Kukinju, Salanti i Nijemetu. Rezultat terenskog rada je, uz predmete kupljene za 2000 HUF, bio je i 20 audio vrpci na kojima je zabilježeno 100 narodnih pjesama, 15 brojalica, 30 zagonetki, razni blagdanski i društveni običaji, 12 bajki, vjerovanja, imena i nadimci seoskih gospodarstava. Godine 1972. prikupljali su u hrvatskim selima uz rijeku Dravu (Lukovišće, Potonja, Novo Selo, Brlobaš). U tim radovima, koji su očito ispitivali samo pojedinačne hrvatske etničke skupine u Mađarskoj, (srpska etnička skupina još nije bila uključena u ovo istraživanje), sudjelovalo je 10 ljudi, od kojih su većina bili srednjoškolci, učenici i studenti rođeni u tom području, koji su govorili dijalektom regije i imali lokalno znanje. Rezultat je bio snimak 95 različitih narodnih pjesama 12 balada, 3 tužaljke, 8 uspavanki, 14 bajki, 14 narodnih pripovijetki, raznih priča o vjerovanjima, narodnih običaja vezanih za rođenje, svadbu, sprovod, Božić, Uskrs, nekoliko legendi vezanih uz nebeska tijela, podatci o narodnoj medicini i nadimcima. Također su kupljeni razni predmeti za 4800 HUF. Prikupljen materijal i predmete registrirao je Muzej Dorottya Kanizsai, čime su postavljeni temelji za stvaranje bazičnog južnoslavenskog etnografskog arhiva (SAROSÁCZ 1973: 80.).

Godina 1975. značila je prekretnicu u životu Muzeja Dorottya Kanizsai. Te je godine Ministarstvo kulture taj muzej proglasilo „matičnim muzejom" na nacionalnoj razini, sa zadaćom očuvanja povijesne i kulturne baštine te vrijednosti etničkih manjina koje žive u Mađarskoj; posljedično, ustanova – koja je isprva djelovala samo na lokalnoj razini – razvila se u glavnu javnu zbirku etnografske i povijesne građe vezano uz Hrvate, Srbe i Slovence u Ma-

đarskoj. Odluka da se taj bazični muzej smjesti u Mohač bila je opravdana ne samo brojnošću lokalnog hrvatskog stanovništva u Baranji već i neprocjenjivom narodnom kulturom raznolikih etničkih skupina toga kraja – kulturom koja zauzima istaknuto mjesto na nacionalnoj razini kao npr. ophod buša (SAROSÁCZ 1978: 3; HASANOVIC-KOLUTÁCZ, BOSNYÁK 2023: 174).

Muzej Dorottya Kanizsai od 1975. godine djeluje kao važno središte za očuvanje i prenošenje tradicije i kulturne baštine hrvatske, srpske i slovenske zajednice u Mađarskoj. Opsežnu muzejsku zbirku predmeta nadopunjuje približno 20.000 minuta katalogiziranih zvučnih zapisa. Ti jedinstveni zapisi – bez sličnog arhiva na nacionalnoj razini – prvenstveno dokumentiraju običaje, melodije i folklor južnoslavenskih etničkih skupina u Mađarskoj na mađarskom, srpskom i slovenskom jeziku, pri čemu najveći dio čine zapisi na hrvatskom jeziku. Sve su snimke nastale u izvornim sredinama tih zajednica, a ostvario ih je niz različitih suradnika: ugledni etnografi (Ruža Begovac, dr. Đuro Šarošac, Zoltán G. Szabó), istraživači folklora (Đuro Franković, dr. Ivan Horváth) i narodni glazbenici (Zoltán Horváth, dr. Andor Végh, Antuš Vizin), uz sudjelovanje entuzijastičnih sakupljača građe, studenata i učenika. Zahvaljujući tim autentičnim, izvornim snimkama, te etničke skupine pružaju bogatu građu za lingvističku analizu jer se kulture različitih hrvatskih i srpskih podskupina u Mađarskoj mogu proučavati i razumjeti s većom preciznošću. Navedenu zvučnu zbirku dodatno obogaćuju i snimke vezane za Mohač i njegovu okolicu, poput ostavštine amaterskog sakupljača Istvána Salge ili materijala koji dokumentiraju glazbeni život grada u drugoj polovici 20. stoljeća – poput raznih publikacija i zvučnih zapisa (HASANOVIC-KOLUTÁCZ, BOSNYÁK 2023: 181).

Zvučna zbirka Muzeja Dorottya Kanizsai tek je djelomično obrađena. Tijekom 2010-ih, dijelom zahvaljujući istraživanju narodnog glazbenika i izvanrednog profesora dr. Andora Végha, izrađena je glazbena baza i izbor podataka koja obuhvaća narodnu glazbu Hrvata, Srba i Slovenaca u Mađarskoj. Ta je baza dostupna u sklopu stalnog postava ustanove pod nazivom 'Susret naroda kod mohačkog Dunava' (*Népek találkozása a mohácsi Dunánál*), koji je obnovljen 2023.-2024. godine uz potporu programa 'Mađarski genij' (*Magyar Géniusz*) Nacionalnog kulturnog fonda (Nemzeti Kulturális Alap). Istraživanje usmene predaje Hrvata iz Baranje i Bačke – našeg specifičnog područja proučavanja – prirodno je započelo znatno prije terenskog rada Đure Šarošca. Potkraj 19. stoljeća Nikola Tordinac prikupio je građu objavljenu pod naslovom *Hrvatski narodni običaji, pjesme i pripovijetke iz Pečuha i okolice*; međutim, djelo je objavljeno tek o stotoj obljetnici njegove smrti, pod uredništvom Đure Frankovića i Đure Šarošca. Monografija *Baranya múltja és jelene* (Prošlost i sadašnjost Baranje), koju je uredio Ferenc Várady na više mjesta obrađuje cjelinu vezanu za lokalno južnoslavensko stanovništvo – dotičući se teme poput naseljavanja, tradicijskog ruha i svadbenih običaja – te na kraju tih poglavlja donosi četiri narodne pjesme na oba jezika. Nakon tih djela uslijedile su razne publikacije različitih opsega, no nijedna nije bitno

promijenila prevladavajuću sliku o Hrvatima i Srbima u Baranji. Nakon Drugoga svjetskog rata prikupljanje muzejske građe vezane uz etničke manjine postalo je sustavnije, a godišnjak koji je 1956. godine pokrenuo Muzej Janus Pannonius (JPM) objavio je nekoliko važnih specijaliziranih studija o južnim Slavenima u Baranji. Od druge polovice 1960-ih Đuro Šarošac je i nadalje objavio niz studija u godišnjaku pečuškog muzeja koje se bave narodnim običajima Hrvata i Srba u Baranji (SAROSÁCZ 1967; 1968; 1969-1970.). U godišnjaku JPM-a 1972. – 1973. Sarosácz je objavio baladu (*Bogdánt anyja házasítja*/Majka ženi Bogdana), dok je Đuro Franković sudjelovao s djelom pod naslovom „Vilinske priče Podravskih Hrvata“ koje je predstavilo 54 legende o narodnim vjerovanjima na hrvatskom i mađarskom jeziku (FRANKOVICS 1975). Godine 1974. fokus se pomaknuo na drugo područje folklora: László Mándoki objavio je zbirku pod naslovom „Južnoslavenske zagonetke“, koja se sastoji od materijala koji su prikupili Anna Balogh, Đuro Franković, Ivan Horváth, István Kakas, Anna Milánkov, András Patalei, Pálné Rázsics i on sam (FRANKOVICS 1975; SAROSÁCZ 1975; MÁNDOKI1977). Većina od 323 objavljena teksta potječe iz Baranje. Đuro Franković je u časopisu *Múzeumi Körlevél*, glasilu Društva prijatelja muzeja Pečuh-Baranja, objavio 136 tekstova (točnije zagonetki) prikupljenih tijekom 1967. i 1968. godine od Hrvata koji žive uz rijeku Dravu (FRANKOVICS 1967a, 1967b, 1968). Građa o baranjskim Hrvatima i Srbima također se pojavljuje u knjizi Tihomira Vujičića iz 1978. godine pod naslovom Muzičke tradicije Južnih Slovena u Mađarskoj. U godišnjaku Muzeja Janus Pannonius (JPM) iz 1979. godine ponovno su objavljene dvije studije o folklornoj tematici: 'Dvije hrvatske balade' Đure Šarošca i 'Uskrsne pjesme Hrvata iz podravskog kraja' Ruže Begovac (SAROSÁCZ 1980; BEGOVÁCZ 1980.), za 17 od 20 pjesama uključena je i melodija, prema zapisu Ladislava Matušeka. Studija Ruže Begovac pod naslovom 'Brak i s njim povezani običaji Hrvata u podravskom kraju' objavljena je 1983. godine (BEGOVÁCZ 1984.), četrnaest melodija sadržanih u tom djelu transkribirao je Lajos Bergics. Značajan broj (52) tekstova južnoslavenskih narodnih pjesama objavljen je 1984. godine pod uredništvom Đure Frankovića; ta je zbirka sastavljena na temelju terenskog rada Nikole Tordinca, Đure Frankovića, Đure Šarošca, Anke Bunjevac, Tihomira Vujičića, Joze Bunjevca, Ladislava Guljaša i Adama Dragosavljevića. Uz zbirke narodnih priča – 'Baranjske priče' (1985.) i „Drvo nasred Podravine – Usmene pripovijetke“ (1986.) – Franković je izradio i upitnik za prikupljanje podataka o narodnim vjerovanjima vezanim uz mitska bića (*Upitnik za prikupljanje folklorne građe o mitskim bićima*). Iste je godine objavljena knjiga „Latice ivančice“, zbirka šokačko-hrvatskih narodnih priča iz Mađarske koje je prikupio Živko Mandić – a koja u trima pričama donosi lik Turčina – nastala uz potporu Demokratskog saveza Južnih Slavena u Mađarskoj. Ta je organizacija omogućila očuvanje materinskog jezika, narodne kulture i južnoslavenskog identiteta putem brojnih drugih publikacija. Jedan od takvih primjera bila je zbirka priča „Zlatne niti“, objavljena 1989., koja

objedinjuje novije zbirke hrvatskih narodnih priča iz podravskog kraja što ih je prikupio Đuro Franković (FRANKOVICS 1989), u kojoj sedam priča čuva sjećanja na vezu s Turcima. Niz „Etnografija Južnih Slavena u Mađarskoj" objavljivan je u razdoblju od 1975. do 1993. godine; njegovi su članci ključni za razumijevanje folklora i narodnog života Hrvata i Srba u Baranji (MÁNDOKI1987: 67-72.). Njih su naslijedile serije „Etnografija Hrvata u Mađarskoj" od 1994. godine i „Etnografija Srba u Mađarskoj" od 1997. godine.

5. Sjećanja na Mohačku bitku i osmansku okupaciju prema zvučnom arhivu Muzeja Dorottya Kanizsai

Mihály Haas u svojoj knjizi o Baranji, objavljenoj 1845. godine, piše sljedeće: „*I ovdje Raci imaju bezbroj pjesama, no s posebnom radošću pjevaju 'Kralovicse Markó' uz pratnju tambure*."[2] Zvučni arhiv Muzeja Dorottya Kanizsai sadrži više od trideset zapisa u kojima je glavni lik spomenuti Kraljević Marko. Među njima su narodne priče, junačke pjesme, narodne balade i legende prikupljene od gotovo svih etničkih skupina Hrvata u Mađarskoj. Uz povijesne ličnosti koje se pojavljuju u tim pričama, prisutni su i brojni elementi fantastike i čudesnoga.

No, tko je zapravo bio Kraljević Marko – lik kojeg kazivači tako često spominju? Endre N. László u studiji objavljenoj 1997. godine piše:

„*Nijedan narod nema mnogo junaka koji su okruženi tolikim brojem priča i uzdignuti na razinu legende kao što je to Kraljević Marko među južnoslavenskim narodima. Već šest stoljeća pjesme i narodne balade o njemu nastaju u narodu – pjesme na čiju je ljepotu svijet upozorio i veliki njemački pjesnik Goethe! Tim pjesmama i baladama nema broja. Postao je besmrtan još za života jer ga je narod prigrlio u svoja srca. U njemu su vidjeli utjelovljenje ljubavi prema slobodi i nacionalnih vrlina. Svaki južnoslavenski narod smatra Kraljevića Marka – lika uzdignutog u legendu, a ipak obilježenog tragičnom sudbinom – isključivo svojim! Ponajprije ga je prigrlio običan puk. Pjevaju o njemu na svadbama, tijekom žetve i berbe grožđa, dok komušaju kukuruz, kao i na vjerskim svetkovinama i sajmovima. Stariji ljudi, prisjećajući se prošlosti i pripovijedajući, govorili su o njemu mladima uz pastirske i logorske vatre, dok su dobrodušne bake unucima prepričavale njegova djela uz ognjište. Živahne južnoslavenske djevojke i mladići pjevali su o njemu plešući kolo uz zvuk tambure i gajdi. Narod ga i danas spominje kao najnesebičnijeg zaštitnika siromašnih i potlačenih, borca za pravdu i slobodu svoga naroda, koji je svu svoju snagu posvetio službi naciji i domovini. Istraživači južnoslavenskog folklora zabilježili su stotine takvih pjesama i narodnih balada..." ...koje su ovdje okupljene, a on je njihov glavni lik*!"[3]

Kraljević Marko središnja je ličnost hrvatske, srpske i bugarske narodne poezije koja potječe iz doba ratova protiv Turaka. Povijesni zapisi otkrivaju tek

[2] MÁNDOKI 1987: 64.
[3] N. LÁSZLÓ 1997: 23.

da je bio sin kralja Vukašina (1365.–1371.) te da je oko 1380. godine vladao kao „kralj” u Prilepu u Makedoniji; njegovo se područje protezalo od Šar-planine do granica Tesalije. Iako su sačuvani novčići iskovani tijekom njegove vladavine, o njemu ne postoje drugi povijesni dokumenti. Narodna predaja, međutim, pripovijeda mnogo bogatiju priču; Marko je njezin najistaknutiji i najslavniji junak – od Istre do Carigrada te od Janjine do Varne nema nikoga tko ne zna za njegovo ime. Prema Goetheu, Marko je svojevrsni pandan grčkom Heraklu i perzijskom Rustamu. Legenda kaže da je, uz to što je bio nepobjediv, posjedovao neizmjernu snagu i nepokolebljivu volju. Svojeg je konja Šarca jahao 150 godina, a i sam je živio 300 godina prije nego što se povukao u pećinu na počinak; priča kaže da će se jednog dana vratiti kako bi uništio Osmansko Carstvo. Južnoslavenske narodne pjesme o Marku objavljene su u bezbrojnim zbirkama i prevedene na brojne druge jezike.[4]

U folklornim žanrovima zabilježenim u pomoćnoj zbirci audio arhiva muzeja, osim lika Kraljevića Marka, pojam 'Turčin' pojavljuje se i u narodnim pričama, junačkim pjesmama, epskim pjesmama, narodnim dječjim igrama/računalima i obiteljskim povijestima. U audio arhivskoj građi vezanoj uz Srbe u Mađarskoj do sada su pronađena ukupno dva podatka gdje informatori spominju sjećanja i posljedice turskog doba. Oba su 'upućena' *Péteru Dóczyju* (Dojčin Petar), a u njima se pojavljuje i lik kralja Matije. Katalin Juhász provela je detaljnije istraživanje *Dóczyjeve* teme 2018. godine (JUHÁSZ 2018.).

3. slika Vladislav Titelbah: Marko Kraljević és Musa Kesedžija. Izvor: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Marko_Kraljevi%C4%87_i_Musa_Kesed%C5%BEija.jpg (Preuzeto: 02.08.2026.)

[4] Vidi na web stranici: https://www.arcanum.com/en/online-kiadvanyok/Lexikonok-a-pallas-nagy-lexikona-2/m-1120C/marko-kraljevic-11A6D

Inv. broj	Naslov teksta i folklorni žanr	Mjesto sakupljanja	Žup.	Skupina
BO12_B/4	Šta se 'no čuje iz turske zemlje? *(epska pjesma)*	Udvar	BA	BO
BŠ07_B/13	Oj devojko di si bila čuvala sam turcke guske *(dječja igra)*	Santovo	B-K	BŠ
PH40_A/3	Kad a Turči nabajio Srbiju Kraljević Marko je bio... *(pripovijetka)*	Martinci	BA	PH
PH58_B/2	Kulu gradi Crni Arapine „...uprositi Turkinju djevojku..." *(junačka)*	Rasinja	SO	PH
MO15_17	Poklade/Kersics – Kršić – Krši kapa *(životna priča)*	Mohač	BA	MŠ
PH84_B/23	Kraljević Marko išo je u turski boj *(pripovijetka)*	Novo Selo	SO	PH
MO04_B/3	Marko Kraljević i Musa Kesedžija „...kad su Turci živili tu..." *(pripovijetka)*	Mohač	BA	MŠ
SZ14_A/5	Pije vino Dojčin Petar *(epska pjesma)*	Deska	CS	BS
SZ20_B/2	Vino pije Dojčin Petar *(epska pjesma)*	Medina	TO	TS
BO13_B/5	(Vino pije) Dojčin Petar *(epska pjesma)*	(Peč)Udvar	BA	BO
BŠ05_B/8	Vino pije Dojčin Petar *(epska pjesma)*	Santovo	B-K	BŠ
PH83_A/3	Pred oltarom drugom ruku pružiti *(junačka pjesma)*	Izvar	SO	PH
BO04_B/7	Kraljević Marko, Andelija ljubav njegova... *(pripovijetka)*	Kukinj	BA	BO
BO04_B/8	Mátyás király, Kraljević Marko *(pripovijetka)*	Kukinj	BA	BO
RH09_29	Ženidba Kraljevića Marka *(legenda)*	Dušnok	B-K	RH
PH05A_/2	Marko Kraljević i Vila 'erdei szépasszony' *(pripovijetka)*	Izvar	SO	PH

PH21_1A/1	Marko Kraljević i Crni Arapin *(pripovijetka)*	Martinci	BA	PH
PH26_1B/3	Boj na Kosovo ... Kraljević Marko se oslobodio... *(pripovijetka)*	Martinci	BA	PH
PH36_B/7	Još u onom vremenu kad je Kraljević Marko bio zatvoren... *(pripovijetka)*	Martinci	BA	PH
PH58_A/2	Hunyadi Mátyás – Sibinjanin Janko *(pripovijetka)*	Rasinja	SO	PH
PH62_A/1	Pije vina Musa Arbanaso *(pripovijetka)*	Rasinja	SO	PH

Tablica 2. Popis hrvatskih i srpskih tekstova u audio arhivu na temu turske okupacije. Izvor: Sastavili autori na temelju pomoćne zbirke zvučnih zapisa Muzeja Dorottya Kanizsai, 2024.
Kratice županija*:* **BA** = Baranya; **B-K** = Bács-Kiskun; **SO** = Somogy; **CS** = Csongrád-Csanád; **TO** = Tolna.
Kratice skupina: **BO** = Bošnjaci; **BŠ** = Bačvanski Šokci; **MŠ** = Mohački Šokci; **PH** = Podravski Hrvati; **RH** = Podunavski Hrvati; **BS** = Banatski Srbi; **TS** = Tolnanski Srbi.

6. Odabrani folklorni tekstovi iz zvučnog arhiva Muzeja Dorottya Kanizsai

U ovome poglavlju predstavljamo autentične transkripte folklornih tekstova, snimljenih u izvornim sredinama južnoslavenskih zajednica. Dolje navedena šest teksta obuhvaćaju četiri različita žanra i vezani su uz razdoblje osmanske vladavine te lik Marka Kraljevića. Tekstovi pružaju uvid u narodnu poeziju i usmenu predaju Šokaca iz Mohača, Hrvata iz podravskog kraja i baranjskih Bošnjaka iz okolice Pečuha , kao i Šokaca iz Bačke, te Srba iz Banata.

Hrvastka narodna pripovijetka iz Podravine (Martinci, inv. br. PH40_A/3)

Kada Turčin nabajio Srbiju Kraljević Marko bio je u Priliku[5] gradu i njegov ortak. Kaže Kraljević Marko ortaku:

– Brat! Što misliš? Mi dva doma, a naš dom propada. Turčin sve će preuzeti celu Srbiju, a mi dva smo doma. Ne'jdemo mi dva da odbranimo od Turčina?

Ortak kazo da ne'jde jel će ga ubiti.

[5] Ovdje se radi o gradu u današnjoj Sjevernoj Makedoniji, Prilepu, koji je bio glavni centar obitelji Mrnjavčevića iz koje je potekao Kraljević Marko. Pored Prilepa i danas postoji ruševina tvrđave nazvana Markovi Kuli, tj. baš po Kraljeviću Marku.

– Ej, – kaže Kraljević Marko – ubit? Al', ako te ne ubije, a Turčin sve predobije onda bu'mo smeli izić na put?

– A ti ćeš it? – pita ortak.

– Ja bojim poginiti nego sramotno živet' – kaže Kraljević Marko. Jer to sramota da propada Srbija, a mi smo doma. Žene i babe budo vikale: sad ste izišli kad je prop'o dom?! Onda ja se moram sam ubit.

Ortak je bio slabiji nego Marko.

– Onda idem i ja – kaže ortak.

Turčin pol' Srbije predobio. Mesec dana bio kako su ratovali nisu mogli ništ' Turcima. Onda oni dva su otišli... na Turce... oni su dva navajili na Turčina... sve su Turčine isterali iz Srbije i Turske. Žene su kazale da nije bio naše... bilo lepo. Sve su Turčine sterali. Onda su žene i dekle pevale: da nije bio našeg Kraljevića Marka, da nije bio Kraljevića Marka i njegovog ortaka kud bi naša Srbija bila? Propala bi...

4. slika Podravski Hrvati. Izvor: Muzej Dorottya Kanizsai, Fototeka

Hrvatska epska pjesma iz Baranje (Udvar, inv. br. BO12_B/4)
Šta se ’no čuje iz turske zemlje?
Ni zvona zvone ni to pirule.
Već se ja braću lepo ručuje.
I skup’ me brate iz turske zemlje.
Za mene curke mlogo blaga zaišću.
Tri stotin blaga jednog bisera.
Biser ti treba konju na vilu.
Zlato ti treba dragoj na đerdan.

5. slika Bošnjaci (starije žene u zadnjem redu nose marame na glavama vezane na način koji pokazuje turski utjecaj). Izvor: Muzej Dorottya Kanizsai, Fototeka

Hrvatska dječja brojalica iz Bačke (Santovo, inv. br. BŠ07_B/13)
Sidi dida na jendeku,
Miče bradu na devojku.
Oj, devojko di si bila?
Čuvala sam turcke guske.
A šta su ti Turci dali?
Dali su mi jedno gušće.
A to gušće zažmurilo,
Žmura moraš biti!

6. slika Bačvanske Šokice. Izvor: Muzej Dorottya Kanizsai, Fototeka

Šokačka priča o porijeklu nastanka prezimena „Kršić – Krši kapa“ iz Baranje (Mohač, inv. br. MO15_17)

Terenski etnografski rad (detalj) – Antuš Vizin, 01.08.1985., 00:29-3:28

K. A.: „…Prvo da kažu da smo mi 1700 … pod Marije Terezije … tako kad je to bila monarhija … da smo onda došli. Ima koji su i onda došli. Jel i Srba seoba isto bilo 1690 … al ovo zato se zna da smo vrlo prije došli jel bar sam ja čula jednog profesora koji je u Mohaču reko. ... naše stare familije, Bože moj! Nema nikog, sama sam ostala. Mi smo bili kadgod Anikić, a pošle smo postali ’Kršikapa', jer su išli naši stari na dvoboj. To moj stari babo reko k'o 'nuj pesmu ...' Uzo deda svog unuka, metne ga na krilu. Nuz pesmu mu prepovida, što je kadgod bilo.' ... moj stari babo je to pripovido. Išli su naši na dvoboj i Turci su dali njima one roštilje što su kadgod imali vitezi što su se borili. A on ... nije znao sotim se borit pa lati od ... – možda bio nervozan, kako ne bi bio – baci dol tu kapu, gvozdenu kapu pa ju iskrši. Oni svi kažu: 'Gledaj kako krši kapu!’ … zato ost’o ’Kršikapa' on. Mi smo bili Anikić, zato smo ostali ’Kršikapa'. Dakle mi smo Kršić a te 'Kršikapa' da bi komplet. A to ostalo od toga.“

V. A.: „To je onda možda i ruglo ime malo?“

K. A.: „Nije! To je dobio kao vitiz. Jel je bio Anikić, a pošto je na dvoboju pobedio Turka, a zato ga pobedio ... tu kapu gvozdenu što su mu Turci dali da se brani isto – jer su džentlmeni bili –, on je bacio dol', pa prije dvoboja ju iskršio, tu kapu. Pa kažu: Gledaj, krši kapu! Dakle on je! Koji je pobedio? Pa taj 'Kršikapa'! I zato su dobili dozvolu od Turčina da mogu doći na sever. Al to

još prije okupiranja mađarske mohačke bitke. Zato jel drugima opet pisama piše prije 1711-te godine kad su došli tu Nemci naravno i Mađari oslobodili Mađarsku od Turaka. Onda su tražili najstarijega čoveka tu kojim su još stari, rodbina tu bili prije turskog okupacije jel nisu znali di je granica biskupska i kraljvska, carska granica. Ni bilo pismeno ništa, dakle trebalo je znati di su granice, dakle tak'e je trebalo tražiti koje su još njeve rodbina prije turskog okupacije tu bila oni možda znadu. I tamo piše da stari Kršikapa – dakle moj ne znam ja koji stari – 1711-te godine on je 80 godina onda bilo piše i on je pokazo di je bila granica. Dakle već kad se on rodio već su tu bili tu Turci nego ju je zato zn'o jel od njegovi' stari' je čuo. Dakle već su prije turske okupacije morali da dođu ovamo. On je bio onda 80 godina dakle ni mog'o 1760 doći kad je 1711-te već tu bio kao 80 godina."

7. slika Anka Kršić, pjevačica opernih, narodnih i popularnih pjesama šokačkog porijekla iz Mohača. Izvor: Muzej Dorottya Kanizsai, Fototeka
8. slika Mohačka šokačka obitelj. Izvor: Muzej Dorottya Kanizsai, Fototeka

Srpska epska pjesma iz Banata (Deska, inv. br. SZ14_A/5)
Pije vino Dojčin Petar varadinski ban.
Popio je tristo dukata sve za jedan dan.
Još popio vrana konja, zlatan buzdovan.
Karao ga kralj Mateja zemlje gospodar.
Bog t' ubio Dojčin Petar, varadinski ban.
Bud s' popio tristo dukata sve za jedan dan.

Što s' popio vrana konja, zlatan buzdovan.
Ne karaj me kralj Mateja zemlje gospodar.
Da s’ bio ti di je sam ja, da s' ljubio krčmarice koju jesam ja...

9. slika Mladi srpski par iz Borjada. Izvor: Muzej Dorottya Kanizsai, Fototeka

7. Prikaz Mohačke bitke u narodnoj tradiciji Hrvata Baranje

Tijekom ove preliminarne, istraživačke studije o Mohačkoj bitci (1526.) nismo pronašli relevantnu građu u Zvučnom arhivu Muzeja Dorottya Kanizsai; međutim, ne isključujemo mogućnost kako bi takvi tekstovi mogli izaći na vidjelo tijekom temeljitijeg istraživanja.

Ne postoje autentični dokazi lokalnih kronika ili narodnih pjesama o Mohačkoj bitci 1526. u gradu ili njegovoj okolici; doista, praktički nema traga poraza u lokalnoj usmenoj predaji ili folkloru. Možda je teško pronaći tragove u narodnom sjećanju jer se turski jaram odmah spustio na lokalno stanovništvo - njegov teret osjetio se odmah, a ne desetljećima kasnije. Zanimljivo je da sjećanje na Dorottyu Kanizsai, koja je nadzirala pokop žrtava bitke, nije sačuvano ni u usmenoj predaji; trebalo je proći mnogo vremena prije nego što je njezin čin zabilježen u pisanom obliku.

Nadalje, stanovništvo Mohača nije bilo ni blizu kontinuirano nakon turske okupacije; grad je uglavnom preseljen krajem 17. i početkom 18. stoljeća. Novi doseljenici nisu imali veze s ranijom poviješću mjesta, pa je kontinuitet sjećanja - ako je ikada postojao - bio prekinut. Nekoliko raspršenih sjećanja koja su preživjela u vezi s bitkom i sudbinom kralja Luja II. proizvod su kasnijeg, takozvanog "kompenzacijskog" stvaranja legendi.

Drugi svezak monografske serije Baranya sadrži narodnu tužaljku na tu temu, bez navođenja mjesta ili datuma njezina prikupljanja – Sándor Solymossy predstavlja dulju verziju tužaljke u svojoj studiji iz 1926 (HASANOVIC-KOLUTÁCZ 2019: 586.).

„Ljeti tisuću petsto dvadeset i šeste,
Moja lijepa mađarska domovina bila je uronjena u žalost,
Jer joj je Turčin oduzeo slobodu,
I odveo njenog mladog kralja u smrt.
Mađarska vojska se rastrčala, koji zna.
Jadni kralj bi pobjegao, al' ne zna;
Potjerao svoga konja jarku potoka Csele,
Ali jarak širok bio za nje'vog konja.
Kralj Ludovik uzalud zovne svog konja,
Jer je jarak pun kupinovih loza.
Drevna kupinova loza potoka Csele,
Otiš'o je više kralj Mađarske.“[6]

Prema knjizi Kálmána Nagyja i Erike Hancz (NAGY, HANCZ 2016.), „postoje i mnoge lokalne legende vezane uz Mohačku bitku.“ Jedna od njih je detaljno opisana: priča o Katici, kćeri upravitelja Jánosa Rózse, i Miklósu, tjelohranitelju husaru pečuškog biskupa, bez navođenja izvora (MÜLLER 1976: 90.).

Analizirajući nazive polja, klanaca, livada i drugih graničnih naziva poznatih u Mohaču i njegovoj neposrednoj okolici, koje je stvorio narod, nalazimo mnoga koja se odnose na bitku iz 1526. i bivši osmanski svijet ili koja proizlaze iz njezinih posljedica. Neki od naziva su primarni, tj. izravno se odnose na osmansku prisutnost na području Mohača u jednom trenutku, dok su drugi samo sekundarni, doneseni od strane ljudi koji su se doselili u to područje u postturskom razdoblju iz svog prethodnog prebivališta, gdje su također živjeli u izravnom kontaktu s Osmanlijama. Nazivi uključuju riječi i mađarskog i turskog podrijetla. Neki granični nazivi također su povezani s nekom vrstom legendarne priče ili predaje.[7]

[6] Tekst je prevela Eva Mirjana Bosnyák-Ecsenyi.

[7] Sjećanja na tursku okupaciju u geografskim imenima baranjskih Hrvata istraživali su SOLYMOSSY 1926., MÜLLER 1976., PESTI 1982., FERKOV 2016., SZABÓ 2016., HASANOVIC-KOLUTÁCZ 2019.

Nekoliko narodnih predaja spominje blago skriveno u određenim kamenim kipovima, poput kamene ovce na „pašnjaku Csele-pataki“ u Mohaču, kamene koze na drugom mjestu (Mečka, Šuberak) i kamene lisice u Iločcu, po koju su se Turci kasnije vratili. Prema narodnoj predaji, u Mohaču je tijekom oranja na pašnjaku Csele-potoka pronađena kamena ovca koja je kasnije korištena kao uteg za drljaču. Turčin ju je tražio, a nakon što su mu je svinjarčići pokazali, izvadio je zlato iz nje, ali je i dao šaku zlata svinjaru. Sličan slučaj dogodio se na bivšoj vlastelinskoj livadi u Šumberku i na klisuri Várhegy u Mečki. Na potonjem je blago bilo skriveno u brončanom psu. Slična priča vezana je i uz mohački klanac Čelinac. Lokalna šokačka narodna predaja govorila je da su Turci ovdje zakopali mnogo novca i na tom mjestu posadili cvijeće. Prema drugoj, također šokačkoj priči ovdje je neki starac imao krušku. Jednom je došao čovjek i rekao mu da iskopa stablo, jer je ispod njega bilo mnogo novca. Međutim on mu nije vjerovao i prodao je zemlju čovjeku po imenu Čelinac koji je iskopao stablo i u podnožju pronašao lonac sa zlatnicima (HASA-NOVIC-KOLUTÁCZ 2019: 587; 591−592.).

10. slika Posuda za duhan oblikovan po turskoj glavi (mohačka crna keramika). Izvor: Muzej Dorottya Kanizsai, Zbirka lokalne povijesti

11. slika Vrč s figurom turskog lika (mohačka crna keramika). Izvor: Muzej Dorottya Kanizsai, Zbirka lokalne povijesti

8. Jezični i običajni utjecaji osmanskog razdoblja

Hrvati koji su se nastanili u Mohaču donijeli su sa sobom brojne osmansko-turske elemente s Balkana u svom jeziku. János Ete bivši ravnatelj Muzeja Dorottya Kanizsai u svojim je bilješkama smatrao da su sljedeće riječi mohačkih Šokaca turskog porijekla:

- *budzsák* = ugao (čest i kao naziv seoskih predjela)
- *bunár* = bunar
- *burundzsuk* = ukrasna ukosnica
- *csáusz* = kurir, svatovski glasnik (u obliku 'čaus' ili 'čavo')
- *diver* = djever
- *Dzsámbász* = plesač na užetu (sačuvano kao obiteljsko ime)
- *Kalkán* = štit (i danas prisutno prezime u Mohaču)
- *kandzsia* = bič (u govoru Šokaca kao 'kandžijá')
- *komsu* = susjed (u lokalnom govoru kao 'komšijá')
- *Kucsuk* = mali (obiteljsko prezime)
- *lüla* = cijev (u lokalnom govoru kao 'lula')
- *szerodá* = poručnik, desetnik
- *szubásá* = stražar na polju
- *táván, tábán* = krov, tavan (ujedno i čest naziv predjela)
- *Telák* = sluga u kupalištu (prezime)
- *top, topsi, topnics* = topnik
- *topál* = hrom, šepav (prezime u oblicima *Topálov* i *Topálovics*).[8]

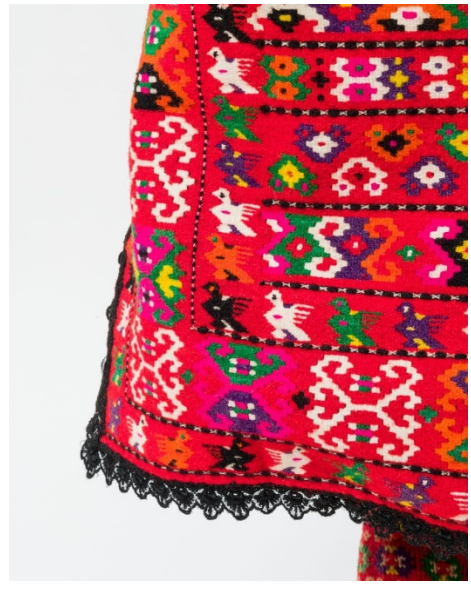
Ove su riječi najvjerojatnije usvojene u balkanskim područjima podrijetla prije njihovog dolaska u Mohač, tijekom osmansko-turske vladavine, iako je Ete vjerojatno neke riječi netočno zabilježio (poput riječi 'távan' i 'tábán', pri čemu prva znači 'tavan', dok druga znači 'potkrovlje').

Osim jezičnih usvajanja, osmansko-turski utjecaj može se otkriti i u mnogim narodnim običajima mohačkog sokáca. Jakab Ferkov o tome piše u svojoj knjizi Sokacok – Šokci: „*Vasárnapi Újság*, broj 7 iz 1864., predstavlja suvremeno mohačko šokačko vjenčanje. Prema ovom opisu među Šokacima se brak mogao održati samo ako su se roditelji prethodno dogovorili. Vjenčanju su prethodile zaruke. To se događalo ujutro kada bi mladenka iz bliske rodbine mladoženje donosila zaručničku jabuku roditeljima buduće mladenke. Zaručnička jabuka obično je bila lijepa crvena, zdrava jabuka. U njezin donji dio (to su bile noge) utiskivana su četiri srebrna novčića, a u gornji zlatnik. Što se tiče značaja jabuke, to je možda bio turski običaj, jer je za vrijeme turske okupacije, ako bi žena prihvatila išta – na primjer, samo jabuku – od Turčina, već se prodala. Dakle, prihvaćanjem jabuke, djevojka se prodavala mladoženji.

[8] Riječi koje se smatraju kao izrazi turskog podrijetla pišu se fonetski, prema izgovoru i kurzivom. Prikupljač János Ete, Muzej Dorottya Kanizsai, Etnografska datoteka 043., objavio FERKOV 2015: 146−147.

Mladenka bi obično davala jabuku mladoženji. „*Donio ju je na lijepom tanjuru prekrivenom ukrasnom krpom, a kada bi ušao u kuću, uvijek bi zatvorio vrata.“ svojom stražnjicom da donese sreću.*" (FERKOV 2019: 71.).

12. slika Seosko šokačko oglavlje snaše s turskim utjecajem.
Izvor: Muzej Dorottya Kanizsai, Etnografska zbirka
13. slika Domaće vuneno tkanje (detalj) ukrašeno s motivima tzv. ’turski na prste'. Izvor: Muzej Dorottya Kanizsai, Etnografska zbirka

Mohački šokački narodni običaj ophod bušara (*Busójárás*) nadaleko je poznat kao način ispraćanja zime i prizivanja proljeća - čarolija plodnosti. Njegovo podrijetlo objašnjava se legendom o protjerivanju Turaka u Mohaču. Prema njoj, lokalni Šokci odjeveni kao vraške, zastrašujuće figure – buše – protjerali su praznovjerne Turke iz grada, a ovaj pokladni narodni običaj uspomena je na to. Jednu verziju legende koja objašnjava podrijetlo objavio je 1947. P. Bernardin Unyi, franjevački redovnik: „*U Mohaču postoji popularno vjerovanje da su buše protjerali Turke iz grada. Svaki Šokac to s ponosom spominje. (...) Legenda kaže sljedeće o povijesti ophoda buša: Tijekom oluja turskih ratova, stanovništvo Mohača skrivalo se na napuštenim mjestima, posebno u divljini otoka, iz straha od neprijatelja. Turci su zauzimali njihove kuće i parcele unutar gradskih granica, oduzimali im stoku i financijsku imovinu, palili im crkve, odvlačili kćeri na tržnicu i otimali im djecu kako bi ih odgojili kao progonitelje neprijateljski raspoložene prema vjeri i domovini njihovih očeva. Osim straha, neutaživa osveta natjerala je stanovnike Mohača da se skrivaju od svojih turskih gospodara, (...). Dugo su čekali znakove koje su prorekli starci, grmljavinu, potres i nebeske vatre. Starci su već bili umrli, a*

dojenčad su postala sijede starce kad su se znakovi počeli pojavljivati. Tada se pojavio vitez odjeven u zlatno na svom bijelom konju i naredio da se zatrube rogovi izrađeni preko sto godina, da im se na glave stave zastrašujuće fascije, da im se oko struka privežu stočarska zvona, koja su magijom bila napravljena da zvuče zastrašujuće, te da u ponoć provale u grad preko Dunava. Tursko stanovništvo, probuđeno iz noćnih snova, vjerovalo je da su se pojavili zli duhovi, a Turci su bili toliko prestrašeni užasnom rikom, zvonjavom zvona i strašnim licima koja su izazivala teror da su se međusobno poubijali i pobjegli iz grada Mohača, ostavljajući za sobom sve svoje dragocjenosti i svu svoju imovinu“ (P. UNYI 1947: 223−224.).

Navedena legenda teško da ima ikakvu povijesnu osnovu, njezini korijeni ne potječu iz Mohača, već mogu biti mnogo ranije. Grad je oslobođen turske vlasti 1687. godine, a naseljavanje sokačkog kraja u većim razmjerima započelo je tek desetak godina kasnije. Pokladni običaj ophodu buša, a s njim i legendu sigurno su donijeli sa sobom iz svoje balkanske domovine, koja se potom dalje oblikovala u Mohaču i postupno dobila današnji oblik (FERKOV 2014a: 171−175.).

Drugu, opširniju verziju podrijetla ophoda buša objavio je László Mándoki 1963. godine. Priču je čuo od rezbara maski Istvána Salge, koji je verziju izreke koju je sakupio i dopunio prikazao na prekrasno izrezbarenom štapu (MÁNDOKI 1963: 4.).

14. slika István Bán: Tapiserija „*Busójárás*“ Izvor: https://obudaianziksz.hu/orosz-diana-muveszeti-szinesztezia-obudan/ (Preuzeto: 02.08.2026.)

10. Daljnji smjer istraživanja

Iako je prošlo nekoliko stoljeća od Mohačke bitke i doba turske okupacije, folklor doseljenih Hrvata i Srba još uvijek čuva ona sjećanja koja se odnose na bivšu osmansku vlast u Mađarskoj, ili pak one folklorne elemente, koje su još iz prethodnih područja obitavanja donijeli sa sobom iz svoje balkanske domovine. Naravno ima i takvih elemenata ovog folklora vezanog za osmansko vrijeme koje su usvojili, ili pak saznali o iz određenih tiskanih proizvoda (npr. kalendara) modernog doba, pa kasnije prilagodili i dalje sačuvali.

Zvučni arhiv Muzeja Dorottya Kanizsai, koji sadrži 20 000 minuta audio materijala, sadrži brojne zapise koji čuvaju sjećanja na tursku okupaciju Mađarske. U našem članku objavili smo 6 tekstova iz 4 različita žanra, popunjavajući praznine, što nam je omogućilo uvid u narodnu poeziju i tekstualni folklor Mohačkih Šokaca, Podravskih Hrvata, Bošnjaka u Baranji, te Bačvanskih Šokaca i Srba iz Banata.

Naše sadašnje istraživanje provedeno je kao uvid u budući sveobuhvatni zadatak, dubinsko ispitivanje muzejske zvučne zbirke prema odabranoj temi koji bio trebao slijediti nakon ovog kratkog uvida.

Literatura

BEGOVÁCZ 1980 = BEGOVÁCZ R. Dráva menti horvát húsvéti dalok (Zenei lejegyzés Matusek L.) // Janus Pannonius Múzeum Évkönyve 24 (1979). Pécs, 1980. 273–300.

BEGOVÁCZ 1984 = BEGOVÁCZ R. Házasságkötés és szokásköre a Dráva menti horvátoknál // Janus Pannonius Múzeum Évkönyve 28 (1983). Pécs, 1984. 223–239.

FERKOV 2014a = FERKOV J. A mohácsi busójárás legendájának nyomában // Hoppál M. (szerk.). Népek-maszkok-Európa. A busójárás európai háttere. Budapest, 2014. 171−175.

FERKOV 2014b = FERKOV J. Népek találkozása a Mohácsi Dunánál. A Kanizsai Dorottya Múzeum állandó kiállításának forgatókönyve. Kézirat. Mohács, 2014.

FERKOV 2015 = FERKOV J. A nemzetiségek kultúraátadási sajátosságai Mohács példáján // Forrás 47:7–8. 2015. 142–159.

FERKOV 2016 = FERKOV J. Az egykori törökvilágra utaló földrajzi dűlő és egyéb határnevek Mohácson és környékén. Kézirat. Mohács, 2016.

FERKOV 2019 = FERKOV J. Sokacok – Šokci. Mohács: Mohács Város Önkormányzata, 2019.

FRANKOVICS 1967a = FRANKOVICS Gy. Lakócsai horvát találóskérdések I. // Múzeumi Körlevél 9–10. 1967. 43–48.

FRANKOVICS 1967b = FRANKOVICS Gy. Lakócsai horvát találóskérdések II. // Múzeumi Körlevél 11–12. 1967. 48–53.

FRANKOVICS 1968 = FRANKOVICS Gy. Felsőszentmártoni horvát találóskérdések // Múzeumi Körlevél 13–16. 1968. 39–43.

FRANKOVICS 1975 = FRANKOVICS Gy. Vile-történetek a Dráva menti horvátoktól // Janus Pannonius Múzeum Évkönyve 17–18 (1972–1973). Pécs, 1975. 239–252.

FRANKOVICS 1989 = FRANKOVICS Gy. Zlatne niti. Budapest: Tankönyvkiadó, 1989.

HASANOVIC-KOLUTÁCZ 2019 = HASANOVIC-KOLUTÁCZ A. 1526 helye és szerepe a mohácsi identitásban // Fodor P. és Varga Sz. (szerk.). Több mint egy csata: Mohács. Az 1526. évi ütközet a magyar tudományos és kulturális emlékezetben. Budapest: MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, 2019. 563–617.
HASANOVIC-KOLUTÁCZ, BOSNYÁK 2023 = HASANOVIC-KOLUTÁCZ A., BOSNYÁK É. M. 100 éves a mohácsi Kanizsai Dorottya Múzeum // A Janus Pannonius Múzeum Évkönyve 56 (2022). Pécs, 2023. 173–190. DOI: 10.62148/JPME.2023.10
JUHÁSZ 2018 = JUHÁSZ K. Dojcsin Petár és Mátyás király a kocsmában. Egy délszláv epikus ének nyomában // Csörsz R. I. (szerk.): Doromb. Költészeti tanulmányok 6. Budapest, 2018. 13–62.
KITANICS 2014 = KITANICS M. A Magyarországra irányuló horvát migráció a 16-18. században. PhD értekezés. Pécs: Pécsi Tudományegyetem, 2014.
MANDIĆ 1984 = MANDIĆ Ž. Latice ivančice. Budapest: Tankönyvkiadó, 1984.
MÁNDOKI 1963 = MÁNDOKI L. Busójárás Mohácson. A Janus Pannonius Múzeum Füzetei 4. Pécs, 1963.
MÁNDOKI 1977 = MÁNDOKI L. Délszláv találós kérdések // Janus Pannonius Múzeum Évkönyve 19 (1974). Pécs, 1977. 243–274.
MÁNDOKI 1987 = MÁNDOKI L. A délszlávok Baranyában // Magyarlaki J. (szerk.). Nemzetiségeink. A baranyai horvátszerb és német nemzetiség múltja, jelene, kultúrája. Pécs: Baranya Megyei Pedagógiai Intézet, 1987. 59–76.
MERÁNYI 2014 = MERÁNYI Á. (szerk.). A gyermek és a sárkány. Magyarországi horvát népmesék és mondák. Debrecen, 2014.
MÜLLER 1976 = MÜLLER G. A török kor emléke a mohácsi szóhagyományban // Baranyai Művelődés 2. 1976. 90.
NAGY, HANCZ 2016 = NAGY K., HANCZ E. Az oszmán kori Mohács. Hely nélkül, 2016.
N. LÁSZLÓ 1997 = N. LÁSZLÓ E. Markó királyfi alakja a délszláv népköltészetben // Honismeret 25:5. 1997. 23–26. https://epa.oszk.hu/03000/03018/00138/pdf/EPA03018_honismeret_1997_05_023-026.pdf (Poslijednji pristup 02.08.2026.)
PESTI 1982 = PESTI J. (szerk.). Baranya megye földrajzi nevei. II. kötet. Pécs, 1982.
P. UNYI 1947 = P. UNYI B. Sokácok-bunyevácok és a bosnyák ferencesek története. Budapest, 1947.
SAROSÁCZ 1968 = SAROSÁCZ Gy. Baranyai délszláv népszokások 1. Karácsonyi és lakodalmi szokások a sokacoknál és a bosnyákoknál // A Janus Pannonius Múzeum Évkönyve 12 (1967). Pécs, 1968. 103–122.
SAROSÁCZ 1971 = SAROSÁCZ Gy. Baranyai délszláv népszokások 2. Temetkezési szokások a sokacoknál és a bosnyákoknál // A Janus Pannonius Múzeum Évkönyve 13 (1968). Pécs, 1971. 153–168.
SAROSÁCZ 1973a = SAROSÁCZ Gy. A délszláv néprajzi múzeum és annak nemzetiségi igénye // Baranyai Művelődés 4. 1973. 76–83.
SAROSÁCZ 1973b = SAROSÁCZ Gy. Magyarország délszláv nemzetségei. Ungarns südslawische Volksgruppen // Népi kultúra–Népi társadalom VII. 1973. 369–390.
SAROSÁCZ 1974 = SAROSÁCZ Gy. Baranyai délszláv népszokások 3. Karácsonyi, lakodalmi és temetkezési szokások a horvátoknál és szerbeknél // A Janus Pannonius Múzeum Évkönyve 14–15 (1969–1970). Pécs, 1974. 283–296.
SAROSÁCZ 1975 = SAROSÁCZ Gy. Bogdánt anyja házasítja // Janus Pannonius Múzeum Évkönyve 17–18 (1972–1973). Pécs, 1975. 195–203.

SAROSÁCZ 1978 = SAROSÁCZ Gy. Baranya horvát és szerb népcsoportjai. A Janus Pannonius Múzeum Füzetei 17. Pécs, 1978.
SAROSÁCZ 1980 = SAROSÁCZ Gy. Két horvát ballada // Janus Pannonius Múzeum Évkönyve 24 (1979). Pécs, 1980. 267–272.
SAROSÁCZ 1992 = SAROSÁCZ Gy. Magyarországi horvátok, szerbek és szlovének népviselete és népművészete. Mohács, 1992.
SAROSÁCZ 1994 = SAROSÁCZ Gy. A magyarországi horvátok etnikus jegyei // Barátság 1:8. 1994. 430–434.
SOLYMOSSY 1926 = SOLYMOSSY S. Mohács emléke a néphagyományban // Lukinich I. (szerk.): Mohácsi emlékkönyv 1526. Budapest, 1926. 335–348.
SOKCSEVITS 2021 = SOKCSEVITS D. A magyarországi horvátok rövid története. Budapest: Croatica Nonprofit Kft., 2021.
SOKCSEVITS B.G. = SOKCSEVITS D. A magyarországi horvátok rövid története. https://horvatok.hu/index.php/hu/aktualitasok/horvatokrol/tortenelem (Poslijednji pristup 02.08.2026.)
SZABÓ 2016 = SZABÓ J. A dél-dunántúli délszláv (horvát, szerb és szórványos szlovén) bevándorlások nyelvi és néprajzi nyomai a földrajzi nevekben 7. // Magyar Nyelvőr 140:3. 2016. 279–302.
TORDINAC 1986 = TORDINAC N. Hrvatski narodni običaji, pjesme i pripovijetke iz Pečuha i okolice. Priredio Đuro Franković i Đuro Šarošac, uredio Živko Mandić. Budimpešta, 1986.
VÁRADY 1896 = VÁRADY F. (szerk.). Baranya múltja és jelene. I. kötet. Pécs, 1896.

Memories of the Battle of Mohács and the Turkish Occupation in the Oral Traditions of Croats in Hungary. In this paper, based on the collections of the sound archive of the Dorottya Kanizsai Museum, we examine in a research way the memory of the Battle of Mohács, which took place 500 years ago, i.e. in 1526, and the Turkish occupation in the textual folklore of Croats in Hungary. Since the South Slavs – Croats, Serbs and Slovenes – lived under Ottoman rule for a long time in their Balkan homeland before coming to Hungary, their memory of the Turkish occupation and the Turkish world remained alive in folk poetry and textual and vocal folklore. The audio library of the Dorottya Kanizsai Museum in Mohác preserves unique sound recordings of the customs, melodies and textual folklore of Croats, Serbs and Slovenes in Hungary, and this research provides an insight with special reference to certain subgroups of Croats in Baranja and Bačka.

Keywords: Croats in Hungary, oral folklore, Ottoman occupation, Battle of Mohács, sound archive, Dorottya Kanizsai Museum

Bosnyák-Ecsenyi Mirjana Éva, Kanizsai Dorottya Múzeum. Mohács
E-mail: bosnyak.mirjana@mohacs.hu

Hasanovic-Kolutácz Andrea, Kanizsai Dorottya Múzeum. Mohács
E-mail: kolutacz.andrea@mohacs.hu